३२८ स्मृ: १८

अ. नं १९

नंबर १२

नंबर
१२

धर्म-शास्त्र

नीलकंठ — व्यवहारमयूख

[illegible]

शके १७४६

[illegible]

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

[illegible] 4th May 1875

(1)

॥अथव्यव[illegible]प्रारंभः॥

... the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

व्य॰ श्रीगणेशायनमः श्रीयोगीश्वर्यैनमः श्रीपरमपुरुषायनमः उत्क्रान्तृपनयरीतिंनत्वाभास्वत्स म यू॰
१ दंबुजंसम्यक् विचरयतिनीलकंठोव्यवहारविनिर्णयेकिंचित् १ द्विजराजैकमूर्धन्यंवृषाध्यक्षं
(2) शिवान्वितं काश्यांसर्वोपदेष्टारंभावयेशंकरंगुरुं २ विरोधिमार्गद्वयदर्शनार्थंद्वेधाबभूवात्रपरःपु
मान्यः श्रीशंकरोभट्टइहैकरूपोमीमांसकाद्वैतमुरीचकार ३ प्रतारकैराहृतमत्रकिंचिन्मया
तुनिर्मूलतयातदुज्झितं ऊनोक्तितानात्रहितेनकाचित्स्वपुण्यहीनापचितिर्नहीयते ४ विप्रति
पद्यमाननरांतरगताज्ञाताधर्मज्ञापनानुकूलोव्यापारोव्यवहारः वादिप्रतिवादिकर्तृकः संभवद्भोगसा
क्षिप्रमाणकोविरोधिकोटिव्यवस्थापनानुकूलोवाव्यापारः सः संप्रतिपत्युत्तरेतुव्यवहारपदप्रयोगो-
भाक्तइतिमदनरत्ने वादवितंडादिव्यावृत्त्यर्थंद्वितीयंदलं अथतत्पदं याज्ञवल्क्यः स्मृत्याचारव्य
पेतेनमार्गेणाधर्षितःपरैः आवेदयतिचेद्राज्ञेव्यवहारपदंहितत् आधर्षितश्शिरस्थतः तस्याष्टाद
शभेदानाहमनुः तेषामाद्यमृणादानंनिक्षेपोऽस्वामिविक्रयः संभूयचसमुत्थानंदत्तस्यानपकर्मच
वेतनस्यैवचादानंसंविदश्चव्यतिक्रमः क्रयविक्रयानुशयौविवादःस्वामिपालयोः सीमाविवादधर्म-
श्चपारुष्येदंडवाचिके स्तेयंचसाहसंचैवस्त्रीसंग्रहणमेवच स्त्रीपुंधर्मोविभागश्चद्यूतमाह्वयएव
च पदान्यष्टादशैतानिव्यवहारस्थिताविह अनपकर्माप्रदानं अनुशयःपश्चात्तापः द्यूतमप्राणिकरणि
काक्रीडा प्राणिकरणिकासमाह्वयः अत्रमनुष्यमारणंस्तेयंपरदाराभिमर्शनं पारुष्यमुभयंचेति १
साहसंस्याच्चतुर्विधमितिबृहस्पत्युक्तेः स्त्रीसंग्रहणवाक्पारुष्यदंडपारुष्याणांसाहसभेदत्वेपि

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(2A)

पृथङ्निर्देशोगोबलीवर्दन्यायेन एतेषांचाष्टादशपदानांस्वरूपमग्रेव्यक्तीकरिष्यतेअथव्यवहारमातृका
बृहस्पतिः दुर्गमध्येगृहंकुर्याज्जलवृक्षान्वितंपृथक् प्राग्दिशिप्राङ्मुखींतस्यलक्षण्यांकल्पयेत्सभां-
सैवचधर्माधिकरणंधर्मशास्त्रविचारेणसारासारविवेचनं यत्राधिक्रियतेस्थानेधर्माधिकरणंहित
दितिकात्यायनोक्तेः मनुः व्यवहारान्दिदृक्षुस्तुब्राह्मणैः सहपार्थिवः मंत्रज्ञैर्मंत्रिभिश्चैवविनीतःप्र
विशेत्सभां विनीतवेषाभरणःपश्येत्कार्याणिकार्यिणां याज्ञवल्क्यः व्यवहारान्नृपःपश्येद्विद्वद्भिर्ब्राह्म
णैःसह धर्मशास्त्रानुसारेणक्रोधलोभविवर्जितः नृपःप्रजापालनाधिकृतोयः कश्चित्नक्षत्रियएव-
कात्यायनः सप्राड्विवाकःसामात्यःसब्राह्मणपुरोहितः ससभ्यःप्रेक्षकोराजास्वर्गेतिष्ठतिधर्मतः -
अत्रब्राह्मणोऽनियुक्तः सभ्यास्तुनियुक्ताः त[illegible]नियुक्तोवाऽनियुक्तोवाधर्मज्ञोवक्तु मर्हतीति प्राडि
कस्वरूपमाहबृहस्पतिः विवादेपृच्छतिप्रश्नंप्रतिप्रश्नं[illegible]प्रियपूर्वंप्राग्वदतिप्राड्विवाकस्ततःस्मृतइति-
अमात्यस्वरूपमाहव्यासः सर्वशास्त्रार्थवे[illegible]न्यायभाषिण विप्रंप्राज्ञंक्रमायातममात्यंसंस्था
पयेद्द्विजमिति अत्रपुनर्द्विजग्रहणंविप्राभावेक्षत्रियवैश्ययोरुपादानार्थं तथाचकात्यायनः यत्रवि
द्वान्नविप्रःस्यात्क्षत्रियंतत्रयोजयेत् वैश्यंवाधर्मशास्त्रज्ञंशूद्रंयत्नेनवर्जयेदिति सभ्यांश्चाहयाज्ञव-
ल्क्यः श्रुताध्ययनसंपन्नाधर्मज्ञाःसत्य वादिनः राज्ञासभासदःकार्यारिपौमित्रेचयेसमाइति-
एतेषांसंख्यामाह बृहस्पतिः लोकवेदज्ञधर्मज्ञाःसप्तपंचत्रयोपिवा यत्रोपविष्टाविप्राःस्युःसायज्ञ
सदृशीसभेति सएव शब्दाभिधानतत्वज्ञौगणनाकुशलौशुची नानालिपिज्ञौकर्तव्यौराज्ञाग-

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai joint property of

व्य व- णकलेखकौ शब्दःशब्दशास्त्रं अभिधानंकोशः कात्यायनः श्रोतारोवणिजस्तत्रकर्तव्यान्यायदर्शि मयू-
२ नः तत्रसभायां बृहस्पतिःआकारणेरक्षणेचसाक्ष्यर्थिप्रतिवादिनां सभ्याधीनः सत्यवादीकर्तव्य
स्तु स्वपूरुषः अयंचशूद्रएव तथाचव्यासः साध्यपालस्तुकर्तव्योराज्ञासाध्यस्यसाधकः
क्रमायोतोदृढःशूद्रः सभ्यानांचमतेस्थितइति याज्ञवल्क्यः अपश्यताकार्यवशाद्व्यवहारान्नृपे
णतु सभ्यैः सहनियोक्तव्योब्राह्मणःसर्वधर्मवित् नृपाध्यक्षादीनांकार्यमाहबृहस्पतिः वक्ता
ध्यक्षोनृपःशास्तासभ्याःकार्यपरीक्षकाः गणकोगणयेदर्थंलिखेन्न्यायंचलेखकः सएव- पू
र्वामुखस्तूपविशेद्राजासभ्याउदङ्मुखाः गणकःपश्चिमास्यस्तुलेखकोदक्षिणामुखः राज-
सभातोनिर्णायकांतरमाहयाज्ञवल्क्यः नृपेणाधिकृताःपूगाःश्रेणयोथकुलानिच पूर्वंपूर्वंगु
रुज्ञेयंव्यवहारविधौनृणां नृपेणाधिकृताःप्राड्विवाकादयः पूगाःनानाकर्मोपजीविनामेक
ग्रामस्थविजातीयानांसमूहाः पूगविपरीताःश्रेणयः कुलानिज्ञातिसंबंधिबंधूनांसमूहाः बृ
हस्पतिरपि येचारण्यचरास्तेषामरण्येकरणंभवेत् सेनायांसैनिकानांतुसार्थेषुवणिजांतथा
था करणंसभाव्यवहारदर्शनेकालमाहकात्यायनः सभास्थानेतुपूर्वाह्णेकार्याणांनिर्णयंनृपः कु-
र्याच्छास्त्रप्रणीतेनमार्गेणामित्रकर्शनः दिवसस्याष्टमंभागंमुक्त्वाभागत्रयंतुयत् स
कालोव्यवहाराणांशास्त्रदृष्टःपरैःस्मृतइति आद्ययामार्धमष्टमोभागएतदुत्तरमावर्तनात्प्रा २
चीनंभागत्रयं वर्ज्यास्तिथीश्चाहसंवर्त्तःचतुर्दशीह्यमावास्यापौर्णमासी—

(3A)

तथाष्टमी तिथिष्वास्क्रुनपश्येतव्यवहारान्विचक्षणइति बृहस्पतिः पूर्वाह्णेतामधिष्ठायवृद्धामा
त्यानुजीविभिः पश्येत्पुराणधर्मार्थशास्त्राणिशृणुयात्तथा तांसभां अर्थशास्त्रंनीतिशास्त्रं ध
र्मोधर्मशास्त्रं धर्मशास्त्रार्थशास्त्रयोर्विप्रतिपत्तावाहनारदः यत्रविप्रतिपत्तिःस्याद्धर्मशास्त्रार्थ-
शास्त्रयोः अर्थशास्त्रोक्तमुत्सृज्यधर्मशास्त्रोक्तमाचरेदिति धर्मशास्त्रयोर्विरोधेत्वाहयाज्ञवल्क्यः
स्मृत्योर्विरोधेन्या यस्तुबलवान्व्यवहारतः न्यायमनालोचयतोदोषमाहबृहस्पतिः केवलंशा-
स्त्रमाश्रित्यनकर्त्तव्योहिनिर्णयः युक्तिहीनेविचारेतुधर्महानिःप्रजायतइति देशाचाराद्यप्या
लोचयेदित्याहबृहस्पतिः देशजातिकुलानांचयेधर्माः प्राक्प्रवर्त्तिताः तथैवतेपालनीयाः प्रजाप्र
क्षुभ्यतेऽन्यथा जनापरक्तिर्भवतिबलंकोश[illegible] उद्वह्यतेदाक्षिणात्यैर्मातुलस्यसुताद्विजैः
मध्यदेशेकर्मकराःशिल्पिनश्चगवाशिनः मत्स्यादाश्चनराःपूर्वेव्यभिचाररताःस्त्रियः उत्तरेमद्य
पानार्याःस्पृश्यानृणांरजस्वलाः अनेनकर्मणानैतेप्रायश्चित्तदमार्हकाइति पूर्वेप्राच्याः क्वचित्सर्वे
इतिपाठः सर्वेब्राह्मणाद्याः दमोदंडः यत्तत्रप्रायश्चित्तादिस्मरणंतदेतद्वाक्यानुपात्तदेशपरमिति
केचित् अन्येतुप्रायश्चित्तरूपोयोदमइतिव्याचक्षाणादंडाभावमात्रे अन्यदेशेदंडःप्रायश्चित्तंचेत्या
हुः व्यासः वणिक्शिल्पिप्रभृतिषुकृषिरंगोपजीविषु अशक्योनिर्णयोह्यन्यैस्तज्ज्ञैरेवतुकार
येत् मनुः आश्रमेषुद्विजातीनांकार्येविवदतांमिथः नविब्रूयान्नृपोधर्मंचिकीर्षन्हितमात्मनइति
कात्यायनः कालेकार्यार्थिनंपृच्छेत्प्रणतंपुरतःस्थितं किंकार्यंकाचतेपीडामाभैषीर्ब्रूहिमानव-

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

केनकस्मिन्कदाकस्मात्पृच्छेदेवंसभागतं एवंपृष्टःसयद्ब्रूयात्ससभ्यैर्ब्राह्मणैःसह विचार्यकार्ये
न्याय्यंचेदाह्वानार्थमतःपरं मुद्रांवानिक्षिपेत्तस्मिन्पुरुषंवासमादिशेत् नारदः वक्तव्येर्थेन्त्वति
ष्ठंतमुत्क्रामंतंचतद्वचः आसेधयेद्विवादार्थीयावदाह्वानदर्शनं आसेधस्यचातुर्विध्यमाहसए
व स्थानासेधःकालकृतःप्रवासात्कर्मणस्तथा चतुर्विधःस्यादासेधस्तमासिद्धोनलंघयेत्-
आसिद्धस्यासेधातिक्रमेदंडमाहसएव आसेधयोग्यआसिद्धउत्क्रामन्दंडमर्हति क्वचिदासे
द्धुरेवदंडःमाहसएव यस्त्विंद्रियनिरोधेनव्याहारोच्छ्वसनादिभिः आसेधयेदनासेध्यैःसदं-
ड्योनत्वतिक्रमादिति क्वचिदासेधातिक्रमेदंडाभावमाहनारदः नदीसंतारकांतारदुर्देशोप
प्लवादिषु आसिद्धस्तंपरासेधमुत्क्रामन्नापराध्नुयादिति अनासेध्यानासेद्धुर्दंडमाहकात्या
यनः आसेधयंस्त्वनासेध्यंराज्ञाशास्यइतिस्थितिरिति अनासेध्यानाहसएव वृक्षंपर्वतमा
रूढाहस्त्यश्वरथनौस्थिताः विषमस्थाश्चतेसर्वेनासेध्याःकार्यसाधकैः व्याध्यार्त्ताव्यसनस्थाश्च
यजमानस्तथैवच आह्वानेव्यवस्थामाहनारदः अकल्पबालस्थविरविषमस्थक्रियाकुलान्
कार्यातिपातिव्यसनिनृपकार्योत्सवाकुलान् मत्तोन्मत्तप्रमत्तार्तभृत्यान्नाह्वानयेन्नृपः नहीनप
क्षांयुवतिंकुलेजातांप्रसूतिकां सर्ववर्णोत्तमांकन्यांताज्ञातिप्रभुकाःस्मृताः तदधीनकुटुंबिन्यःस्वैरि
ण्योगणिकाश्चयाः निष्कुलायाश्चपतितास्तासामाह्वानमिष्यते ज्ञात्वाभियोगंयेपिस्युर्वनेप्रव्र- ३
जितादयःतानप्याह्वानयेद्राजागुरुकार्येष्वकोपयन् कालंदेशंचविज्ञायकार्याणांचबलाबलं

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5A)

अकल्यादीनपिशनैःशनैराह्वानयेन्नृपः यानैरितिकश्चित्पाठः आहूतोनागच्छन्दंड्यः तथाचबृह
स्पतिः आहूतोयत्रनागच्छेद्दर्पाद्बंधुकुलान्वितः अभियोगानुरूपेणतस्यदंडंप्रकल्पयेत् अभि
योगभेदेनदंडभेदमाह कात्यायनः हीनेकर्मणिपंचाशन्मध्यमेतुशतावरः गुरुकार्येषुदंडःस्या
न्नित्यंपंचशतावरइति आहूतस्यागमनेयत्कार्यंतदाहपितामहः सभायाःपुरतःस्थाप्यो-
भियुक्तोवादिनानथेति तृतीयासहार्थे कात्यायनः तत्राभियोक्ताप्रब्रूयादभियुक्तस्त्वनंतरं तयो
रंतेसदस्यास्तत्प्राड्विवाकस्ततःपरं बृहस्पतिः अर्हपूर्वक्रियायातावर्थिप्रत्यर्थिनौयदा वादोवर्णा
नुरूपेणग्राह्यःपीडामवेक्ष्यवा अप्रगल्भजडोन्मत्तवृद्धस्त्रीबालरोगिणां पूर्वोत्तरेवदेद्बंधुर्नियु
क्तोन्योथवानरः नारदः अर्थिनासंनियुक्तोवाप्रत्यर्थिप्रहितोपिवा योयस्यार्थेविवदतेतयोर्जयपरा
जयौ यत्तुकात्यायनः योनभ्रातानचपितानपुत्रोनियोगकृत् परार्थवादीदंड्यःस्याद्व्यवहारेषुवि
ब्रुवन्निति तदनियुक्तपरं कश्चित्प्रतिनिधि[illegible]नोक्तः ब्रह्महत्यासुरापानेस्तेयेगुर्वंगनागमे-
मनुष्यमारणेस्तेयेपरदाराभिमर्शने अभक्ष्यभक्षणेचैवकन्याहरणदूषणे पारुष्येकूटकरणेनृप
द्रोहेतथैवच प्रतिवादीनदाप्यःस्यात्कर्त्तातुविवदेत्स्वयमिति आत्यंतिकप्रतिनिषेधार्थंपुनःस्तेय
ग्रहणं प्रतिवादीप्रतिनिधिः प्रत्यर्थिनिस्थापितेऽर्थिनःकार्यमाहयाज्ञवल्क्यः प्रत्यर्थिनोग्रतोलेख्यं
यथावेदितमर्थिना समामासतदर्द्धाहर्नामजात्यादिचिन्हितं स्मृत्यंतरे अर्थवद्धर्मसंयुक्तंपरिपू
र्णमनाकुलं साध्यवद्वाचकपदंप्रकृतार्थानुबंधिच प्रसिद्धमविरुद्धंचनिश्चितंसाधनक्षमं संक्षिप्तं

निखिलार्थंचदेशकालाविरोधिच वर्षर्त्तुमासपक्षाहोवेलादेशप्रदेशवत् स्थानावसथसाध्याख्याजा-
त्याकारवयोयुतं साध्यप्रमाणसंख्यावदात्मप्रत्यर्थिनामवत् परात्मपूर्वजानेकराजनामभिरंकि
तं क्षमालिंगात्मपीडावत्कथिताहर्तृदायकं यदावेदयतेराज्ञे तद्भाषेत्यभिधीयतइति अत्रोक्तव-
र्षादीनामाध्यादिषुपयोगोवक्ष्यते देशादीनांचक्वचिदुपयोगउक्तः स्मृत्यंतरे देशश्चैवतथास्थानंसंनिवेशस्त
थैवच जातिः संज्ञाधिवासश्चप्रमाणंक्षेत्रनामच पितृपैतामहंचैवपूर्वराजानुकीर्तनं स्थावरेषु-
विवादेषुदशैतानिप्रवेशयेदिति कात्यायनः पूर्वपक्षंस्वभावोक्तंप्राड्विवाकोभिलेखयेत् पांडुले-
खेनफलकेततः पत्रेविशोधितं शोधनस्यावधिमाहनारदः शोधयेत्पूर्ववादंतुयावन्नोत्तरदर्शनं-
अवष्टब्धस्योत्तरेणनिवृत्तंशोधनंभवेत् भाषायाउत्तरंयावत्प्रत्यर्थीननिवेशयेत् अर्थीतुलेखये-
त्तावद्यावद्वस्तुविवक्षितमिति एवंपक्षलक्षणोपेतोहिरुक्षः पक्षाभासाअर्थसिद्धाअप्युक्ताः-
स्मृत्यंतरे अप्रसिद्धंनिराबाधंनिरर्थंनिष्प्रयोजनं असाध्यंवाविरुद्धंवापक्षाभासंविवर्जयेदिति-
अप्रसिद्धंखपुष्पंममापहृतमिति निराबाधंमम दीपप्रकाशेनायंव्यवहरतीति निरर्थकचदनपंम
मापहृतमिति निःप्रयोजनंमत्प्रातिवेशिकः सुस्वरमधीतइति असाध्यंसभ्रूभंगंहसितमनेने
त्यादि विरुद्धंमूकेनाहंशप्तइति पुरराष्ट्रादिविरुद्धंवा तथाचस्मर्यते राज्ञातुवर्जितोयस्तुय-
श्चपौरविरोधकृत् राष्ट्रस्यवासमस्तस्यप्रकृतीनांतथैवच अन्येवायेपुरग्राममहाजनविरोधकाः
अनादेयास्तुतेसर्वेव्यवहाराःप्रकीर्तिताइति नचानेकप्रतिज्ञत्वमपिपक्षाभासत्वमिति बहुप्र-

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(5A)

तिज्ञंयत्कार्यंव्यवहारेसक्तनिश्चितं   कामंतदपिगृह्णीयाद्राजानत्वबुभुत्सयेतिकात्यायनीयेनविरोधापत्तेः
यत्त्वनेकपदसंकीर्णः पूर्वपक्षोनसिध्यतीतितद्युगपन्नसिध्यतिक्रमेणतुसिध्यतीतिव्याख्येयं एवंपूर्व
पक्षेलिखितेयत्कार्यंतदाहयाज्ञवल्क्यः श्रुतार्थस्योत्तरंलेख्यंपूर्वावेदकसंनिधाविति उत्तरंलक्षयति
नारदः पक्षस्यव्यापकंसारमसंदिग्धमनाकुलं अव्याख्यागम्यमित्येतदुत्तरंतद्विदोविदुरिति अ
स्यचातुर्विध्यमाह कात्यायनः मिथ्यासंप्रतिपत्त्यावाप्रत्यवस्कंदनेनवा प्राङ्न्यायप्रतिसिद्ध्यावाउ
त्तरंस्याच्चतुर्विधमिति मिथ्योत्तरंलक्षयतिसएव अभियुक्तोभियोगस्ययदिकुर्यादपन्हवं मि
थ्यातत्तुविजानीयादुत्तरंव्यवहारतइति तच्चतुर्विधमित्याहसएव मिथ्यैतन्नाभिजानामितदामे
भूदसंनिधिः अजातश्चास्मितत्कालइतिमिथ्याचतुर्विधमिति संप्रतिपत्त्युत्तरंतूक्तंस्मृत्यंतरे-
साध्यस्यसत्यवचनंप्रतिपत्तिरुदाहृतेति प्रत्यवस्कंदनोत्तरंलक्षयतिनारदः अर्थिनालिखितो-
योर्थःप्रत्यर्थीयदितंतथा प्रपद्यकारणंब्रूयात्प्रत्यवस्कंदनंस्मृतमिति प्राङ्न्यायोत्तरंलक्षय
ति आचारेणावसन्नोपिपुनर्लेखयतेयदि सोभिधेयोजितःपूर्वंप्राङ्न्यायस्तुसउच्यतइति-
एवमुत्तरलक्षणेस्थितेतद्विहितानामुत्तराभासत्वमर्थसिद्धमपिस्पष्टीकृतंस्मृत्यंतरे संदिग्धम
न्यत्प्रकृतादत्यल्पमतिभूरिच पक्षैकदेशव्याप्यन्यत्तथानैवोत्तरंभवेत् यद्व्यस्तपदमव्यापि
निगूढार्थंतथाकुलं व्याख्यागम्यमसारंचनोत्तरंस्वार्थसिद्धयइति कात्यायनोपि पक्षैक
देशेयत्सत्यमेकदेशेचकारणं मिथ्याचैवैकदेशेचसंकरात्तदनुत्तरमिति अनुत्तरत्वेचकारण

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6)

व्यव- माहसएव नचैकस्मिन्विवादेतुक्रियास्याद्वादिनोर्द्वयोः नचार्थसिद्धिरुभयोर्नचैकत्रक्रियाद्वयमि म यू.
५ ति अत्रायमर्थः मिथ्याकारणोत्तरयोः संकरेद्वयोरपिवादिनोः क्रियाप्राप्नोतिमिथ्या क्रियापू-
र्ववादेकारणेप्रतिवादिनीतिनारदोक्तेः नदुभयमेकस्मिन्व्यवहारेविरुद्धं तथाकारणप्राङ्न्याय
संकरेतुप्रत्यर्थिनएवक्रियाद्वयं प्राङ्न्यायकरणोक्तौतुप्रत्यर्थीनिर्दिशेल्क्रियामितिव्यासोक्तेः अत्र
चप्राङ्न्यायेजयपत्रेणप्राड्विवाकादिभिस्तथेतिव्यासोक्तेश्चैवप्राङ्न्यायेजयपत्रेणप्राङ्न्यायदर्शि-
भिर्वाभावयितव्यं कारणोत्तरेतुसाक्षिलेख्यादिभिरित्यत्रापिनिरोधः एवंत्रिचतुःसंकरेपिद्रष्टव्यं
एतेषांचानुत्तरत्वंयौगपद्येन क्रमेणतूत्तरत्वमेव क्रमश्चार्थिप्रत्यर्थिसभ्येच्छयाभवति तथाच्हारि-
तः मिथ्योत्तरंकारणंचस्यातामेकत्रचेदुभे सत्यंचापिसहान्येननतत्रग्राह्येकिमुत्तरं यत्प्रभूता-
र्थविषयंयत्रवास्यात्क्रियाफलं उत्तरंतत्रतज्ज्ञेयमसंकीर्णमतोन्यथा संकीर्णभवतीतिशेषः-
अस्यार्थः सुवर्णवस्त्राभियोगेसुवर्णमपहृतंवस्त्रंतुगृहीतंप्रतिदत्तंचेत्यत्रादौसुवर्णविषयेव्यव
हृत्यपश्चाद्वस्त्रविषयेव्यवहर्तव्यं एवंमिथ्याप्राङ्न्याययोः कारणप्राङ्न्याययोश्चसंकरेयोज्यं न
थात्तत्रैवाभियोगेसुवर्णगृहीतंवस्त्रंतुनगृहीतंप्रतिदत्तमितिवावस्त्रविषयेपूर्वंजितइतिचोच्यतेतत्र
वस्त्रविषयएवव्यवहर्तव्यंनसुवर्णविषयेभूरिविषयत्वेपिक्रियाभावात् यत्रत्वियंगौर्मदीयाःसु-
कस्मिन्कालेनष्टा ऽद्यास्यगृहेदृष्टेत्यभियोगेमिथ्यैनदेतत् मदर्शनकालात्पूर्वमेवास्मद्गृहेस्थितेतिमि ५
थ्याकारणयोःकृत्स्नपक्षव्यापित्वंतत्रनानुत्तरत्वंसकारणंमिथ्योत्तरमिदं अत्रचप्रत्यर्थिनएवक्रिया

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(6A)

नार्थिनः मिथ्याकारणयोर्वापिग्राह्यंकारणमुत्तरमितिहारीतोक्तेः एवंमिथ्याप्राङ्न्याययोः कारण
प्राङ्न्याययोश्चकृत्स्नपक्षव्यापित्वेसतिनानुत्तरत्वं अन्तोभयत्रापिप्रत्यर्थिनएवक्रियेतिनक्वाप्येक-
स्मिन्व्यवहारेद्वयोः क्रियेत्यलं उत्तरलेखनोत्तरंसाधनोक्तौक्रममाहयाज्ञवल्क्यः ततोर्थीलेखयेत्सद्यः प्र
तिज्ञातार्थसाधनं तत्सिद्धौसिद्धिमाप्नोतिविपरीतमतोन्यथेति इदंचमिथ्योत्तरविषयं उत्तरांतरेतुप्रत्यर्थि
नएवसाधनोपन्यासः यथाहहारीतः प्राङ्न्यायकारणोक्तौतुप्रत्यर्थीनिर्दिशेत्क्रियां मिथ्योक्तौपूर्ववादीतु
प्रतिपत्तौनसाभवेदिति एवंव्यवहारस्यचतुष्पात्त्वमाहयाज्ञवल्क्यः चतुष्पाद्व्यवहारोयंविवादेषूपदर्शितइ
ति पादचतुष्टयंतुव्यक्तीकृतंस्मृत्यंतरे भाषोत्तरक्रियासाध्यसिद्धिभिः क्रमवृत्तिभिः आक्षिप्तचतुरंश-
त्वाच्चतुष्पादभिधीयतइति इदंचसंप्रतिपत्त्यतिरिक्तोत्तरविषयं संप्रतिपत्तेर्द्विपात्त्वात् यथाहबृहस्पतिः -
मिथ्योत्तरेचतुष्पात्स्यात्प्रत्यवस्कंदनेतथा व्यवहारःकारणेतयोर्द्विपात्संप्रतिपत्तिष्विति याज्ञवल्क्यः अभि
योगमनिस्तीर्यनैनंप्रत्यभियोजयेत् अभियुक्तंचनान्येनोक्तंविप्रकृतिंनयेत् कुर्यात्प्रत्यभियोगंचकल
हेसाहसेषुच नारदः पूर्ववादंपरित्यज्ययोन्यमालंबतेपुनः वादसंक्रमणाज्ज्ञेयोहीनवादीसवैनरः हीन
वादीदंड्योभवतिनप्रकृतादर्थाद्धीयतइत्यर्थः एतच्चार्थव्यवहारेज्ञेयं यथाहसएव सर्वेष्वर्थविवादेषुवाक्छले
नावसीदति परस्त्रीभूम्यृणादानेशास्योप्यर्थान्नहीयतइति पूर्वार्धस्योदाहरणार्थमुत्तरार्धं याज्ञवल्क्यः सा
क्षिषूभयतःसत्सुसाक्षिणः पूर्ववादिनः पूर्वपक्षेऽधरीभूते भवंत्युत्तरवादिनः पूर्ववादिनः प्रतिज्ञावादिनःपूर्व
पक्षः प्रतिज्ञा अधरीभूतेकारणोत्तरोपन्यासेनप्रत्यर्थिस्वीकारेणासाध्येसाक्षिग्रहणंप्रमाणांतरस्याप्युप-

Joint property of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

लक्षणार्थं सएव उभयोः प्रतिभूर्ग्राह्यः समर्थः कार्यनिर्णये निर्णयस्यकार्ये कार्यंनिर्णयइति प्रतिभूत्वेनाग्रा
ह्यानाह कात्यायनः नस्वामीनचवैशत्रुः स्वामिनाधिकृतस्तथा निरुद्धो दंडितश्चैव संशयस्थो नचक्व-
चित् नैवरिक्थीनरिक्तश्च नचैवान्यत्रवासितः राजकार्यनियुक्तश्च येच प्रव्रजितानराः नाशक्तोधनिने
दातुंदंडंराज्ञेचतत्समं नाविज्ञातोगृहीतव्यः प्रतिभूस्तत्क्रियांप्रतीति निरुद्धोनिगडादिबद्धः संशयस्थो
व्यसनी रिक्थीपुत्रपौत्रादिर्द्रव्यग्रहणाधिकारी रिक्तोदरिद्रः अन्यत्रवासितोदेशाद्बहिष्कृतः याज्ञव-
ल्क्यः भ्रातॄणामथदंपत्योः पितुःपुत्रस्यचैवहि प्रातिभाव्यमृणंसाक्ष्यमविभक्तेनतुस्मृतं लग्नकाभा
वेत्वाह कात्यायनः अथचेत्प्रतिभूर्नास्तिकार्ययोग्यस्तुवादिनः सरक्षितोदिनस्यांतेदद्याद्भृत्यायवेत
नमिति सएव द्विजातिःप्रतिभूहीनोरक्ष्यःस्याद्बाह्यचारिभिः शूद्रादीन्प्रतिभूहीनान्बंधयेन्निगडेन
त्विति हीनवादिलक्षणान्याह नारदः पूर्ववादंपरित्यज्य योन्यमालंबते पुनः वादसंक्रमणाज्ज्ञेयोहीनवादी
सवैनरइति दुष्टंलक्षयतियाज्ञवल्क्यः देशाद्देशांतरंयातिसृक्किणीपरिलेढिच ललाटंस्विद्यतेचास्य-
मुखंवैवर्ण्यमेतिच परिशुष्यत्स्खलद्वाक्योविरुद्धंबहुभाषते वाक्चक्षुःपूजयतिनोतथोष्ठौनिर्भुज
त्यपि स्वभावाद्विकृतिंगच्छेन्मनोवाक्कायकर्मभिः अभियोगेथसाक्षेचदुष्टःसपरिकीर्तितः सृक्किणी-
ओष्ठप्रांतौ अथप्रमाणनिरूपणंयाज्ञवल्क्यः प्रमाणंलिखितंभुक्तिःसाक्षिणश्चेतिकीर्तितं एषामन्यतमाभा
वेदिव्यान्यतममुच्यते कात्यायनोपि यद्येकोमानुषींब्रूयादन्योब्रूयात्तुदैविकींमानुषींतत्रगृह्णीयान्नतुदैवींक्रियांनृ- ६
पः यद्येकदेशव्याप्तापिक्रियाविद्येतमानुषी साग्राह्यानतुपूर्णापिदैविकीवदतांनृणां क्रियानदैविकी-

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(7A)

प्रोक्ताविद्यमानेषुसाक्षिषु लेख्येचरातिवादेषुनस्याद्दिव्यंनसाक्षिणः पूगश्रेणिगणादीनांयास्थि-
तिःपरिकीर्तिता तस्यास्तुसाधनंलेख्यंनदिव्यंनचसाक्षिणः दत्तादत्तेतथादत्तेस्वामिनांनिर्णयेस
ति विक्रयादानसंबंधेक्रीत्वाधनमनिच्छति द्यूतेसमाह्वयेचैवविवादेसमुपस्थिते साक्षिणःसा
धनंप्रोक्तंनदिव्यंनचलेख्यकं द्वारमार्गक्रियाभोगेजलवाहादिकेतथा भुक्तिरेवहिगुर्वीस्यान्नलेख्यं
नचसाक्षिणः क्वचिद्दिव्यप्राबल्यमाहबृहस्पतिः मणिमुक्तानाणकानांकूटकृन्न्यासहारकः हिंस
कोन्यांगनासेवीपरीक्ष्याःशपथैःसदा महापापाभिशापेषुविद्यमानेषुसाक्षिषु दिव्यमालंब
नेवादीनपृच्छेत्तत्रसाक्षिणइति व्यासः नमयैतत्कृतंलेख्यंकूटमेतेनकारितं अधरीकृत्य-
तत्पत्रमर्थेदिव्येननिर्णयः अरण्यविजनेरात्रावंतर्वेश्मनिसाहसे न्यासापन्हवनेचैवदिव्या-
संभवतिक्रिया बृहस्पतिः लिखितेसाक्षिणादेवनसंदिग्धेयत्रजायते अनुमानेचसंभ्रांतेत
त्रदिव्यंविशोधनं क्वचित्साक्षिदिव्ययोर्विकल्पमाहसएव प्रक्रांतेसाहसेवादेपारुष्येदंडवाचि-
के बलोद्भूतेषुकार्येषुसाक्षिणोदिव्यमेववा। कपोलेख्यंसाक्षिणोवायुक्तिलेशाद्योपिवा दैं
विकीवाक्रियाप्रोक्ताप्रजानांहितकाम्ययेति युक्तिलेशोयुक्त्येकदेशः वाचिकेपारुष्येब्रह्म-
हासीत्येवमाद्याक्रोशात्मकेइत्यर्थः यत्तुकात्यायनः वाक्यारुष्येचभूमौचनदिव्यंनपरिकल्पये
दितितदल्पवाक्यारुष्यपरं भूमिग्रहणंस्थावरमात्रोपलक्षणं यथाहपितामहः स्थावरे
षुविवादेषुदिव्यानिपरिवर्जयेदिति साक्ष्यादिसत्वेऽयंदिव्यनिषेधः तथाचसएव साक्षि

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai"

व्यव॰ भिर्लिखितेनाथ भुक्त्या चैतान्प्रसाधयेदिति पितामहः लेख्यं यत्र न विद्येत न भुक्तिर्न च साक्षि मयू॰
७ णः नच दिव्यावतारोऽस्ति प्रमाणं तत्र पार्थिवः निश्चेतुं ये न शक्याः स्युर्वादाः संदिग्धरूपिणः
तेषां नृपः प्रमाणं स्यात्स सर्वस्य प्रभुर्यतः इति व्यवहारमातृका समाप्ता अथ लेख्यं तत्र
बृहस्पतिः राजलेख्यं स्थानकृतं स्वहस्तलिखितं तथा लेख्यं तु त्रिविधं प्रोक्तं भिन्नं तद्बहुधा पु
नरिति यत्तु वसिष्ठेन लौकिकं राजकीयं च लेख्यं विद्याद्द्विलक्षणमिति द्वैविध्यमुक्तं तत्स्था
नकृतस्वहस्तलिखितयोरभेदमाश्रित्य लौकिकं जानपदमिति पर्यायौ राजकीयं जानपदं
लिखितं द्विविधं स्मृतमिति संग्रहकारोक्तेः बृहस्पतिः भागदानक्रयाधानसंविद्दासऋणा-
दिभिः सप्तधा लौकिकं लेख्यं त्रिविधं राजशासनं भ्रातरः संविभक्ता ये स्वरुच्या तु परस्परं
विभागपत्रं कुर्वंति भागलेख्यं तदुच्यते भूमिं दत्वा तु यत्पत्रं कुर्याच्चंद्रार्ककालिकं अना-
छेद्यमनाहार्यं दानलेख्यं तु तद्विदुः गृहक्षेत्रादिकं क्रीत्वा तुल्यमूल्याक्षरान्वितं पत्रं कारयते-
यत्तु क्रयलेख्यं तदुच्यते जंगमं स्थावरं बंधं दत्वा लेख्यं करोति यत् गोप्यभोग्यक्रियायुक्तमा
धिलेख्यं तदुच्यते ग्रामो देशश्च यत्कुर्यान्मतं लेख्यं परस्परं राजाविरोधि धर्मार्थं संवित्पत्रं व
दंति तत् वस्त्रान्नहीनः कांतारे लिखितं कुरुते तु यत् कर्माणि ते करिष्यामि दासपत्रं तदुच्यते
धनं वृद्ध्या गृहीत्वा तु स्वयं कुर्याच्च कारयेत् उद्धारपत्रं तत्प्रोक्तमृणलेख्यं मनीषिभिः आदिशब्दा ७
द्विशुद्ध्यादिपत्रग्रहणं विशुद्ध्यादिपत्राण्याह कात्यायनः अभिशापे समुत्तीर्णे प्रायश्चित्ते कृते-

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(8A)

जनैः विशुद्धिपत्रकंज्ञेयंतेभ्यः साक्षिसमन्वितं उत्तमेषुसमस्तेषुअभिशापेसमागते वृत्तानुवादेले
ख्यंयत्तज्ज्ञेयंसंधिपत्रकं सिमाविवादेनिर्णीतेसीमापत्रंविधीयतइति अन्वाधिपत्रमाहप्र
जापतिः धनीधनेनतेनैवपरमाधिंनयेद्यदि कृत्वातदाधिलिखितंपूर्वंचास्यसमर्पयेत् याज्ञ
वल्क्योपि दत्वर्णंपाटयेल्लेख्यंशुद्ध्यैवान्यत्तुकारयेत् पूर्वोक्तयोःस्वहस्तकृतान्यकृतयोर्विशे
षमाहनारदः लेख्यंतुद्विविधंप्रोक्तंस्वहस्तान्यकृतंतथा असाक्षिमत्साक्षिमच्चसिद्धिर्देश-
स्थितेस्तयोरिति याज्ञवल्क्यः विनापिसाक्षिभिर्लेख्यंस्वहस्तलिखितंतुयत् तत्प्रमाणंस्मृ
तंलेख्यंबलोपधिकृतादृते बलंबलात्कारः उपधिर्लोभादिः अन्यकृतेविशेषमाहसएव यःक-
श्चिदर्थोनिष्णातः स्वरुच्यातुपरस्परं लेख्यंतुसाक्षिमत्कार्यंतस्मिन्धनिकपूर्वकं समामासत
दर्धाहर्नामजातिस्वगोत्रकैः सब्रह्मचारिकात्मीयपितृनामादिचिन्हितमिति सब्रह्मचारिकं-
बह्वृचादिशाखाप्रयुक्तंगणनामबह्वृचकइत्यादि सएव समासेर्थेऋणीनामस्वहस्तेननिवे-
शयेत् मतंमेमुकपुत्रस्ययदत्रोपरिलेखितं साक्षिणश्चस्वहस्तेनपितृनामकपूर्वकं अत्राहम
मुकःसाक्षीलिखेयुरितितेसमाः उभयाभ्यर्थितेनैतन्मयाह्यमुकसूनुना लिखितंह्यमु केनेतिलेखकोंतेततोलिखेत्
समाःसंख्यातोगुणतश्च क्वचिदसमाइत्यकारप्रश्लेषः नारदः अलिपिज्ञऋणीयःस्यात्स्वमतंतु
सलेखयेत् साक्षीवासाक्षिणान्येनसर्वसाक्षिसमीपतः त्रिविधंराजशासनमित्युक्तंतद्दर्शयतोया
ज्ञवल्क्यबृहस्पती दत्वाभूमिंनिबंधंवाकृत्वालेख्यंतुकारयेत् आगामिभद्रनृपतिपरिज्ञानायपा

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

 थिंवः पटेवाताम्रपट्टेवासमुद्रोपरिचिन्हिते अभिलेख्यात्मनोवंश्यानात्मानंचमहीपतिः प्रति-
ग्रहपरीमाणंदानछेदोपवर्णनं स्वहस्तकालसंपन्नंशासनंकारयेत्स्थिरं निबंधःआकरादौराजादि
दत्तंनियतलभ्यंप्रतिगृह्यतेयत्प्रतिग्रहोभूम्यादिः तस्यपरिमाणमियत्तादीयतेयत्तद्दानंगृहादि
तस्यछेदोमर्यादा तस्याउपवर्णनंकथनं तथा देशादिकंयस्यराजालिखितेनप्रयच्छति सेवा
शौर्यादिनातुष्टः प्रसादलिखितंतुतत् पूर्वोत्तरक्रियावादनिर्णयांतेयदानृपः प्रदद्याज्जयिने
लेख्यंजयपत्रंतदुच्यतइति राज्ञोनुकल्प्यमाहव्यासः राज्ञातुस्वयमादिष्टः संधिविग्रहलेखकः
ताम्रपट्टेपटेवापिप्रलिखेद्राजशासनं अत्रराज्ञास्वमतंलेख्यमित्याहसएव संनिवेशंप्रमाणंच
स्वहस्तेनलिखेत्स्वयं मतंमेऽमुकपुत्रस्यअमुकस्यमहीपतेः संनिवेशंप्रमाणंचेतिपूर्ववाक्येनान्व-
यः वसिष्ठस्तुराजलेख्यस्यचातुर्विध्यमाह शासनंप्रथमंज्ञेयंजयपत्रंतथापरं आज्ञाप्रज्ञापना
पत्रेराजकीयंचतुर्विधं सामंतेष्वथभृत्येषुराष्ट्रपालादिकेषुच कार्यमादिश्यतेयेनतदाज्ञापत्रमु-
च्यते ऋत्विक्पुरोहिताचार्यमान्येष्वभ्यर्हितेषुच कार्यंनिवेद्यतेयेनपत्रंप्रज्ञापनायतत् शास
नजयपत्रेप्रागुक्ते याज्ञवल्क्यः देशांतरस्थेदुर्लेख्येनष्टोन्मृष्टेहृतेतथा भिन्नेदग्धेतथाछिन्नेले-
ख्यमन्यत्तुकारयेत् नारदः लेख्येदेशांतरन्यस्तेशीर्णेदुर्लिखितेहृते सतस्तत्कालकरणमसतो
द्रष्टृदर्शनं द्रष्टारःसाक्षिणः तदभावेदिव्यं अलेख्यसाक्षिकेदिव्यंव्यवहारेविनिर्दिशेदितिकात्या
यनोक्तेः याज्ञवल्क्यः संदिग्धलेख्यशुद्धिःस्यात्स्वहस्तलिखितादिभिः युक्तिप्राप्तिक्रियाचि

(९A)

न्हसंबधागमहेतुभिः युक्तिरर्थापत्तिः प्राप्तिर्द्वयोरेकत्रावस्थानं चिन्हंमुद्रादि क्रियासाक्ष्यादि-
संबंधोनागतः आगमः संभावितःप्राप्त्युपायः हेतुरनुमानं प्रजापतिः कार्योयत्नेनमहतानिर्ण
योराजशासने राज्ञास्वहस्ततोमुद्रालेखकाक्षरदर्शनात्. दुष्टलेख्यान्याहबृहस्पतिः मुमूर्षुशत्रु
भीतार्तस्त्रीमत्तव्यसनातुरैः निशोपधिबलात्कारकृतंलेख्यंनसिध्यति दूषितोमर्हितः साक्षीयत्रै
कोविनिवेशितः कूटलेख्यंतुतत्प्रोक्तंलेखकोवापितद्विधइति इतिलेख्यप्रकरणं अथभुक्तिः ना
रदः आगमेनविशुद्धेनभोगोयातिप्रमाणतां अविशुद्धागमोभोगः प्रामाण्यंनैवगच्छति -
सागमत्ववद्विशेषणांतरवैशिष्ट्यमप्याहव्यासः सागमोदीर्घकालश्चाविच्छेदोपरवोज्झितः प्र
त्यर्थिसंनिधानंच पंचांगोभोगइष्यते [illegible]णसाध्यासिद्धिमाहनारदः संभोगंकेवलं
यस्तुकीर्तयेन्नागमंक्वचित् भोगछलाप[illegible]ज्ञेयःसतुतस्करइति इदंचागमस्मरणयोग्ये
कालेज्ञेयं तदयोग्येतुभुक्तिमात्रमपिप्र[illegible]इसएव स्मार्त्तकालेक्रियाभूमेः सागमाभु-
क्तिरिष्यते अस्मार्त्तेनुगमाभावात्क्रमात्त्रिपुरुषा[illegible]गतेति अनुगमाभावात् योग्यानुपलब्ध्याआ
गमाभावनिश्चयस्यासंभवात् अस्मार्त्तेप्यागमाभावस्मरणानुवृत्तावाहसएव अनागमंतुयो
भुक्तेबहून्यब्दशतान्यपि चौरदंडेनतंपापंदंडयेत्पृथिवीपतिरिति यत्तुसएव अन्यायेनापि
यद्भुक्तंपित्रापूर्वतरैस्त्रिभिः नतच्छक्यमपाहर्त्तुंक्रमात्त्रिपुरुषागतमितितदागमंविनाप्य-
न्यायेनापियत्पित्रासहपूर्वतरैस्त्रिभिर्भुक्तंतदपहर्त्तुंनशक्यं किंपुनरागमाभावनिश्चयासंभव-

(10)

व्यव-
९

इतियोज्यं यदपिहारीतीयं यद्विनागममत्यंतंभुक्तंपूर्वैस्त्रिभिर्भवेत् नतच्छक्यमपाकर्तुंक्र मयू-
मात्त्रिपुरुषागतमितितदत्यंतोपलभ्यमानागमंविनेतिव्याख्येयं नत्वागमस्वरूपंविनेति यत्तु
नर्याज्ञवल्कीयं आगमस्तुकृतोयेनसोभियुक्तस्तमुद्धरेत् नतत्सुतस्तत्सुतोवाभुक्तिस्तत्रग
रीयसीतितदागमकर्तुरेवागमानुद्धारेदंडोनतत्पुत्रादीनामित्येवंपरं नत्वर्थसिद्धिरिति यथा
हहारीतः आगमस्तुकृतोयेनसदंड्यस्तमनुद्धरन् नतत्सुतस्तत्सुतोवाभोग्यहानिस्तयोरपी
ति याज्ञवल्क्यः योभियुक्तःपरेतःस्यात्तस्यरिक्थीतमुद्धरेत् नतत्रकारणंभुक्तिरागमेनविना
कृता रिक्थीअंशभागीपुत्रादिः तमनागमं नतुदीर्घकालोपभोगःप्रमाणमितिविरुद्धं यतः
स्वल्पकालोपभोगेनापिअभियोक्तुर्हानिःप्रतीयते यथाहसएव पश्यतोब्रुवतोभूमेर्हानि
र्विंशतिवार्षिकी परेणभुज्यमानायाधनस्यदशवार्षिकीति उच्यते एतत्पश्यतोप्रतिषेधत-
स्तावत्कालीनतद्भूम्यादिजन्यफलहानिपरमितीत्येवंपरं नतुतद्भूम्यादिवस्तुहानिरपीति अना
गमंतुयोभुंक्ते इत्येकदाहृतवचनविरोधात् कात्यायनः नोपभोगेबलंकार्यमाहर्त्रातत्सुतेन-
वा पशुस्त्रीपुरुषादीनामितिधर्मोव्यवस्थितः नारदः आधिःसीमाबालधनंनिक्षेपोपनिधि
स्त्रियः राजस्वंश्रोत्रियस्वंचनोपभोगेननश्यति मनुः संप्रीत्याभुज्यमानानिननश्यंतिकदाचन
धेनुरुष्ट्रोवहन्नश्वोयश्चदम्यःप्रयुज्यते दम्यःप्रयुज्यतेदमनार्थयःसमर्प्यते अथसाक्षिणः ९
टोडरानंदेनारदः संदिग्धेषुतुकार्येषुद्वयोर्विवदमानयोः दृष्टश्रुतानुभूतत्वात्साक्षिभ्योव्य

Joint property of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(10A)

क्रदर्शनं तद्भेदानाह बृहस्पतिः लिखितोलेखितोगूढः स्मारितःकुल्यदूतकौ यादृच्छिकश्चोत्तरश्च कार्यमध्य-
गतोपरः नृपोध्यक्षस्तथाग्रामःसाक्षी द्वादशधास्मृतः अर्थिनापत्रेनिवेशितोलिखितः प्रत्यर्थिनाअर्थिप्रेरणया
निवेशितोलेखितःकुड्यादिव्यवधानेनश्राविततोगूढः पुनःपुनः कार्येस्मार्यमाणःस्मारितः यदृच्छ-
यैवागतः साक्षीक्रियमाणोयादृच्छिकः श्रवणाच्छ्रावणाद्वासाक्षिणामप्युपर्युपरिभाषमा
णउत्तरः अध्यक्षःप्राड्विवाकः इदंचसभ्यादीनामुपलक्षणं लेखकःप्राड्विवाकश्चसभ्या
श्चैवानुपूर्वशइतिकात्यायनवाक्यात् सएव नवसप्तपंचवास्युश्चत्वारस्त्रयएववा उभौवा
श्रोत्रियौग्राह्यौनैकंपृच्छेत्कदाचन लिखितोहीनस्तथागूढोस्त्रिचतुःपंचलेखिताः यदृच्छास्मा-
रितःकुल्यास्तथाचोत्तरसाक्षिणः दूतकःसाक्षिकाग्राह्यःकार्यमध्यगतस्तथा एकएवप्रमा
णंस्यान्नृपोध्यक्षस्तथैवच लिखितादीनामुभयानुमतत्वे एकस्यापिग्रहणमाह याज्ञवल्क्यः
उभयानुमतःसाक्षीभवेदेकोपिधर्मवित् व्यासः शुचिक्रियश्चधर्मज्ञःसाक्षीयस्त्वनुभूतवा
क् प्रमाणमेकोभवतुसाहसेषुविशेषतः अनुभूतवाक्प्रायोदृष्टसत्यवचा निक्षेपादिष्वना
समप्येकमाहकात्यायनः अभ्यंतरस्थनिक्षेपेसाक्ष्यमेकोपिवाच्यते अर्थिनाप्रहितःसाक्षी-
भवेदेकोपियाचिते याचितंविवाहाद्यर्थमानीतमाभरणादिकंकुंडलादि पण्यविवादेप्येकमाह
सएव संस्कृतंयेनयत्पण्यंतत्तेनैवविभावयेत् एकएवप्रमाणंसविवादेतत्रकीर्तितः तेषांच-
स्वरूपमाहव्यासः धर्मज्ञाःपुत्रिणोमौलाःकुलीनाःसत्यवादिनः श्रौतस्मार्तक्रियायुक्ताविग

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com